

Pojam istinitosti kroz historiju – historijska istina kao pitanje moralne istine

“Mi znamo kazati mnogo ispjevanog stvarnosti sličnog, a mi znamo također, kad hoćemo objaviti istinu”. (Hesiod)

Cilj svake, pa i historijske, nauke je da postigne istinitu spoznaju o predmetu svog istraživanja. Dakle, cilj historijske nauke je spoznaja historijske istine. Pojam historijske istine kroz historiju se mijenjao shodno razvoju historiografije u historijsku nauku. Stoga se kao prvo postavlja pitanje, šta je to historijska istina i kako se ona shvatala kroz historiju. Drugo, ne manje važno, pitanje je i s kojim drugim metodološkim problemima historijske nauke je povezan postupak spoznaje historijske istine.

Odgovori na ova pitanja daće odgovor i na pitanje na kojim pozitivnim rezultatima tradicionalne historiografije, kao naučnom nasljeđu nužnom u historijskoj nauci, se temelji historijska nauka u BiH u postizanju historijske istine. Pored pitanja koje evropske historiografske škole su imale najviše uticaja na razvoj historiografije, nužno se nameće i pitanje kakvi su bili uslovi na kojima se ona razvijala.

*Pojam istinitosti kroz historiju se različito shvatao. U antici se piše ono što se smatra istinitim. Tukidid želi da njegov posao bude koristan onima koji budu htijeli doznati istinu o događajima u prošlosti. Međutim, kako se njegovo istraživanje svodilo na ono što je čuo i vidio, to su njegova traganja za istinom rezultirala time, da je historiografija antike i srednjeg vijeka postala “historia sui temporis”. Tacit želi pisati “bez ljutnje (strasti) i pristrasnosti”, a Ciceron ističe pravilo da se o historijskim događajima ne smije lagati, nego se mora reći puna istina. Dok drugi izražavaju želju za istinitim prikazivanjem, Prokopije iz Cezarije to i ostvaruje, ali kroz svoju *Tajnu historiju* koja je objavljena tek nakon njegove smrti i smrti onih o kojima je pisao.*

U srednjem vijeku pojam istinitosti je ovisio od religijskog uvjerenja ili društvenog položaja autora. Zbog njegove blizine samim događajima, unaprijed mu se pripisivala istinitost.

Humanisti su smatrali bitnim istinito (realno) prikazivanje događaja, a erudite su dale obrasce za njenu spoznaju, kritičkom obradom dokumenata i njihovim objavljivanjem, i na taj način udarili temelje kritici izvora i stvaranju metoda i tehnike pomoćnih historijskih nauka (posebno diplomatike, paleografije i hronologije). Začeci historijske kritike u XVII stoljeću označavaju početak razvitka historiografije u historijsku nauku. To je ustvari period koji bi se mogao okarakterisati kao prvi stupanj u razvoju konkretnih metoda istraživanja u vezi sa razvitkom naučnog prilaza historijskom materijalu.

Težnja da se događaji realno (istinito) prikažu izrasla je, dakle, u začetke naučnog prilaza historijskom materijalu.

Sistematska primjena pomoćnih historijskih nauka u kritici izvora za racionaliste u XVIII stoljeću je bila nužan uslov za utvrđivanje historijske istine. U Njemačkoj tog vremena “povjesna istina se shvaća kao izvjesnost postignuta na temelju kritike izvora”^[1], što je opet u vezi sa zahtjevima za punom objektivnošću u tumačenju historijskog procesa, koji postavlja jedan dio građanske misli u drugoj polovini XIX stoljeća. Ovo shvatanje racionalista o postizanju historijske istine na osnovu izvora, Ranke je proveo u djelo. “Želio bi svoje ‘ja’ gotovo izbrisati kako bi pustio prošlost da govori sama za sebe preko izvora”.^[2] Rankeov zahtjev da pusti historijskim činjenicama, utvrđenim na temelju izvora, da same govore, podrazumijeva princip objektivnosti u pristupu istraživača, ali i istinitu (objektivnu) interpretaciju rezultata do kojih je istraživač došao. Međutim, sam se nije pridržavao principa objektivnosti. Kod njega ipak prevladava politički stav slavljenja velikih nacionalnih država, što je nespojivo sa objektivnim pristupom.

Za pozitiviste je također u autentičnosti dokumenata sadržana sva istina, pa historičar treba samo da ide tragom događaja. Po njima, historijske činjenice postoje, pa ih se ne mora konstruisati.

Iako se i liberalna građanska historiografska misao XIX stoljeća nedovoljno oslobodila nacionalizma, stvarne rezultate u pogledu poštivanja principa objektivnosti postigli su neki historičari pozitivističkog pravca.[\[3\]](#)

Osnovna metodološka pravila naučno-istraživačkog postupka, razrađena u Rankeovoj historijskoj školi, a potom i u udžbenicima E. Bernhajma i Langlo-Senjobosa uticala su i na razvoj historiografije na prostorima jugoistočne Evrope. Međutim, i na ovim prostorima historiografija se nije oslobodila uticaja politike, pa je i samo prikupljanje izvora o historijskim zbivanjima imalo političku podlogu.

Na razvoj hrvatske i srpske historiografije u XIX stoljeću osobito je vidljiv Rankeov uticaj.

Historiografija u Hrvatskoj u tom periodu ima za zadatak jačanje nacionalne svijesti kod Hrvata, odnosno zadatak da podupre procese hrvatske nacionalne integracije i legitimnosti hrvatskih nacionalnih osobnosti u južnoslavenskim okvirima.[\[4\]](#) Povezivanje nauke i nacionalne ideologije u historijskom istraživanju u hrvatsku historiografiju je unio Franjo Rački. "Pedesetih se godina XIX stoljeća nacionalna ideologija, dakle, vjenčala s "historijskom kritikom" i taj brak još traje."[\[5\]](#) Pod Rankeovim uticajem Ferdo Šišić (predstavnik događajne - političke historiografije u Hrvatskoj u prvoj polovini XIX stoljeća), se bavi problemom objektivnosti, ističući da istraživač mora stalno voditi računa da ne bude pod uticajem dnevne politike. Međutim, u isto vrijeme, on ne isključuje ni ideološko - politički zadatak profesionalne historije.

Ferdo Šišić smatra da je historija nauka kao i sve druge nauke kojima je zadatak da pronalazi istinu na osnovu utvrđivanja činjenica. U tom smislu on smatra da nas historija uči "upoznavati velike političke istine što vrijede za sve narode i za sva vremena".[\[6\]](#) Za razliku od njega, Vjekoslav Klaić se bavi problemima historijske nauke, upravo da bi dokazao da je historija posebna naučna disciplina, koja ima svoje metode u istraživanju. [\[7\]](#)

Ono što su za razvoj hrvatske historiografije u drugoj polovini XIX stoljeća značili Franjo Rački i Ferdo Šišić, to je u srpskoj historiografiji značio Ilarion Ruvarac. On se smatra osnivačem kritičke škole srpske historiografije, koji " ruši stare, preživjele tradicije iz prevaziđene prošlosti i krči put novim merilima, metodskim shvaćanjima i savremenim metodama".[\[8\]](#) Kao bečki student, upoznao se sa Rankeovim djelom, pa se stoga u njegovom metodu rada, kao i njegovih sljedbenika, uvelike osjeća uticaj Rankeove historijske škole.

Unutar ovih historiografija, o Bosni se piše u okviru nacionalnih historija, ali se po prvi put pišu i historije Bosne.[\[9\]](#)

Evropsku historiografiju XX stoljeća, karakteriše ne samo različit metodološki pristup, nego i teme kojima se bave pojedine historijske škole (historijskom demografijom, historijom gradova, mentaliteta i sl). U SAD u isto vrijeme historiografiju karakteriše bavljenje temama iz svakodnevnog života ljudi i toliko usitnjavanje da se M. Gross s pravom pita da li tu uopće postoji profesionalna historija.

U Francuskoj početkom XX stoljeća historičari okupljeni oko časopisa *Anali* osobito njegovi osnivači L.Fevr i M. Bloh, započinju borbu za novi pristup historiji kao nauci, L. Fevr svojim člankom *Borba za historiju*, a M. Bloh svojim nedovršenim djelom *Apologija historije ili zanat historičara*.

Na njih snažno utiče H. Ber koji doprinosi slomu pozitivističke historiografije svojim naporima da *historiografija, kao jedan od oblika traženja istine*, postane prava nauka koja će istraživati društvene procese.

Shvatanju tradicionalne (pozitivističke) historiografije o mogućnosti postizanja apsolutne

objektivnosti, L. Fevr suprostavljaja historiju kao "kći svog vremena". On ne prihvata njihovo shvatanje da je u autentičnosti dokumenata sadržana sva istina, nego smatra da historija iz izvora dobivene podatke treba da obradi za naučnu konstrukciju koja će omogućiti utvrđivanje i objašnjenje određenih historijskih pojava u prošlosti. Dakle, nije dovoljno historijske činjenice samo spoznati, nego ih se mora učiniti razumljivim i objasniti ih.

Kako je problem historijske spoznaje konstantno prisutan u historiografiji, to je i danas aktuelan Fevrov zahtjev da historičar stalno mora ispitivati svoju historijsku svijest. "U središtu je uvek istorijsko mišljenje koje, ukoliko je naučno, podrazumeva kao svoj osnov spoznaju proisteklu iz istraživanja, a ovo je neprestano otkrivanje istine."^[10]

Lusijan Fevr i Mark Bloh suprotstavljaju dotadašnjoj uskoj političkoj historiji, zapostavljenu ekonomsku historiju i osiguravaju joj središnje mjesto u historijskom istraživanju.

Druga generacija historičara okupljena oko *Anala* na čelu sa F. Brodelom razrađuje ove teze osnivača *Anala* i ide dalje ka strukturalnoj historiji, a već 60-tih i 70-tih godina francuska historiografija se okreće tzv. serijalnoj historiji, historiji mrvica koju karakteriše rascjepkanost na ograničene, međusobno odvojene teme, a u Njemačkoj i Engleskoj tzv. socijalnoj historiji (po shvatanju engleskih historičara historija iz koje je ispuštena politika). Po mišljenju jednog broja engleskih historičara tog vremena, historičar se ne mora služiti naučnim metodama, nego maštom i "uživljavanjem", jer je po njima historija umjetnost pripovijedanja.

Tih godina se u evropskoj historiografiji pojavljuje i historija mentaliteta (termin karakterističan za francusku historiografiju, kojem odgovara historijska psihologija, kulturna historija ili historijska antropologija u drugim zemljama). Svi ovi pojmovi, odnosno pravci u historiografiji, pokrivaju raznovrsna usmjerenja i široko područje istraživanja u evropskoj, pa i američkoj historiografiji XX stoljeća.

Pod uticajima iz Engleske, 70-tih i 80-tih godina, u Njemačkoj se vode rasprave o teoriji koja pomaže historičaru u njegovom praktičnom radu i o pripovijedanju koje je bitan dio spoznajnog procesa. Pripovijedanje ima centralnu ulogu u prezentiranju historijske spoznaje i zahtjeva prikaz kontinuiteta historijskog razvoja. Historičar pripovijeda na temelju izvora o nekom predmetu u određenom vremenu. Pripovijedanje je posebnost historijske nauke.

Rasprave koje se vode o teoriji i pripovijedanju, ustvari su rasprave o tome da li se historiografija treba vratiti tradicionalnom načinu izlaganja političkih događaja pripovijedanjem ili pripovijedati o životu običnih ljudi.

Pripovijedanje koje je oblik prikazivanja historijskih činjenica istraženih na temelju izvora (Drožzen), ne mora biti proizvod književnog talenta historičara, nego posljedica ispravne naučne metode.

Historijom se u ovom periodu, pored sociologa, bave ekonomisti, filozofi, lingvisti, psiholozi, antropolozi i dr.

Opća kretanja u evropskoj historiografiji XX stoljeća imala su određenog uticaja i na razvoj historiografije na prostorima jugoistočne Evrope. Bavljenje socijalnim temama, demografskim kretanjima stanovništva, historijom gradova, mentaliteta ljudi na određenim prostorima i u određenim vremenskim okvirima, su teme kojima se također bave historičari i na ovim prostorima.

U srpskoj historiografiji prve polovine XX stoljeća Ruvarčevi sljedbenici su još uvijek na pozicijama građanske historiografije XIX stoljeća. Među njima su S. Novaković, A. Ivić, N. Radojčić, J. Radonjić i Vl. Ćorović. Medjutim, tu se javljaju i historičari poput K. Jirečeka koji se odlikuje "borbenim kriticizmom i solidnim metodološkim obrascem".^[11]

Historičari u Hrvatskoj i Srbiji u prvoj polovini XX stoljeća, pored nacionalnih historija, pišu i historije BiH, ali i prve sintetske historije južnoslavenskih naroda unutar kojih uključuju i Bosnu.^[12] Pristup u njihovom sagledavanju i prezentiranju historije Bosne s pozicija općih

kretanja u historiografiji XIX stoljeća vidljiv je i danas. Slična je situacija i u historiografiji BiH u tom periodu.

Najbolji primjer za to je *Istorija naroda Jugoslavije* (I i II) na čijoj izradi su učestvovala sva poznata imena u historiografiji na prostorima ex Jugoslavije.

U pisanju *Istorije naroda Jugoslavije* kao osnovni uzet je princip hronološke podjele, pa su tako pojedini autori zaduženi za pisanje određenog hronološkog perioda. Ovaj projekat je imao pretenzije da bude sinteza, ali on to nije, barem kada je riječ o historiji BiH. Bosne u ranom srednjem vijeku nema. Sve do XII stoljeća, ona je ili dio srpskih ili hrvatskih zemalja, ovisno od autora teksta. Razlog tome je “podacima oskudna istorija prvobitne “zemljice” Bosne, teško pristupačne u unutrašnjosti “. U isto vrijeme, u tekstu istog autor kada govori o srpskim zemljama u istom periodu, u svakoj drugoj rečenici se susreću konstatacije da se neki podatak “ ne može tačno utvrditi”, “ne može se u pojedinostima pratiti”, “ne može se bliže odrediti”, “istorija Srbije u drugoj polovini X stoljeća vrlo malo poznata”, pa čak je i “sudbina Huma nepoznata”, ali se ipak sa sigurnošću “ zna da je Bosna jedna od srpskih zemalja”.[\[13\]](#)

Za ovo djelo se ne može reći da je sintetski rad i zbog toga što su autori pristupali obradi pojedinih poglavlja sa stanovišta svojih nacionalnih pozicija, a tada sinteza nije moguća.

Upravo ovakav pristup s pozicija “nacionalne istine” u rasvjetljavanju bosanskog srednjovjekovlja, kod jednog broja historičara, rezultirao je kasnije i pogrešnim pristupom, kako bosanskom srednjovjekovlju, tako i ostalim periodima bosanske historije.

Ako se zna da je period od VII do IX stoljeća u historiji južnoslavenskih naroda, period uspostavljanja stalne političke vlasti, ne čudi ovakav pristup u sagledavanju tog perioda u historiji srednjovjekovne Bosne. Najnoviji rezultati istraživanja dobiveni historijskom kritikom izvora na osnovu kojih je izgrađena teorija o “srpskoj ili hrvatskoj Bosni”, su pokazali da je Bosna u ranom srednjem vijeku imala istu zakonitu podlogu na kojoj je izrasla bosanska država (organizovanu stalnu političku vlast kao i drugi Slaveni).[\[14\]](#)

Kao vrstan poznavalac historijskih izvora, Nada Klaić se nije ograničila na iz njih već utvrđene činjenice, nego je dosljednom historijskom kritikom izvršila njihovu reviziju i ustanovila koji od njih su falsifikati, a koji su krivo interpretirani. “Upravo njena borba za historijsku istinu pokazala je da su sve ranije izrečene “istine” zapravo relativne, podložne izmjenama ovisno o vremenu i prostoru u kojem djeluje njihov autor”.[\[15\]](#)

Neki od historičara koji se bave historiografijom BiH mogu se svrstati u tzv. pokret postmoderne za koji M.Gross kaže da ga je teško definisati zbog njegove širine i raznolikosti. Radi se ustvari o kretanjima u savremenoj historiografiji (ali ne samo u njoj) koja karakteriše pluralizam i radikalizam, ali i nepriznavanje bilo kakve istine. Postizanje korisnog znanja, ne pitajući se je li ono istinito, je cilj koji sebi postavljaju historičari postmoderne. Za njih ne postoji jedna nego *konkurentne istine*.[\[16\]](#) Po teoretičarima moderne (filozofi i lingvisti) ljudi ne mogu otkriti istinu, nego je moraju izmisliti. Historičari i ne samo oni, nego i svi oni koji se bave historijskim temama, koji su prihvatili ovakva načela, ne smatraju obaveznim postizanje historijske istine.

Na taj način se osporava naučni značaj profesionalne historije, njen zadatak da putem svjedočanstva izvora dođe do historijske istine i objasni historijsko zbivanje, a djelatnost historičara se ne povezuje sa historijskom stvarnošću niti sa standardima istraživačkog postupka.

Dakle, za historičare postmoderne ne postoji kriterij istine u interpretaciji historijske stvarnosti. Historija bi po njima trebala biti kombinacija uspomena, riječi i tekstova, jednom riječju oni zagovaraju vraćanje na historiju kao književnu vrstu. *Književna istina* je mnogo pristupačnija javnosti od historijske istine koja obavezuje historičara na primjenu historijskog metoda. U isto vrijeme historičar je suočen i sa postulatom “ naučne moralnosti”.

Ovakvim pristupom dovedena je u pitanje i kritika izvora kao svjedočanstva o određenoj historijskoj stvarnosti i onemogućena spoznaja prošlosti i dostizanje historijske istine.

Sa utvrđivanjem historijske istine usko je povezano *pitanje objektivnosti, subjektivnosti i pristrasnosti*.

Još je Sirijac Lukijan u svom spisu *Kako se piše historija*, djelu koje predstavlja sistematsko razmišljanje o historiji, istakao da historičar svoje predstave o historiji treba da gradi nepristrasno, a ne kao pripadnik neke države ili vladara. "Pri tome je pokazao da antika još nije posjedovala kritička, tehnička sredstva za sustavno traženje povjesne istine".^[17]

U XVIII stoljeću, prosvjetitelji (racionalisti) su nepristrasnost smatrali vrlinom pisca, a ne njegovom stručnošću. Njemački historičari tog doba su etičku nepristrasnost pretvarali u objektivnost kao metodološki pristup. U XIX stoljeću objektivnost je podrazumijevala "shvatanje prošlosti iz nje same".

Istraživač je ipak opterećen razumijevanjem te prošlosti, kako mišljenjem svog vremena, tako i svojim subjektivnim stavom.

U osnovi gledišta iznesenih u udžbenicima Bernhajma i Langloa-Senjobosa je shvatanje da se objektivnost u historiografiji može postići samo strogim naslonom na historijske izvore.

Danas su ova gledišta prevaziđena, jer sa širenjem zadataka koji se stavljaju pred historičara došlo je do širenja izvora saznanja u historiografiji. Stoga se postavlja pitanje da li je u procesu historijskog istraživanja dovoljno ovladati naučnim standardima da bi se dostigla istina o predmetu istraživanja, kako u pogledu metoda istraživanja, tako i u pogledu učešća historičara u postupku spoznaje historijske stvarnosti.

U Rankeovom smislu objektivnost je uključivala i shvatanje o historijskoj stvarnosti, odnosno istini koja odgovara toj stvarnosti. Historijska nauka teži za postizanjem objektivnih rezultata, međutim, nemoguće je iz toga isključiti subjektivni stav historičara.

Subjektivni stav historičara ne treba poistovjetiti sa pristrasnošću, koja za razliku od subjektivnosti, ne vodi ka historijskoj nego "političkoj" ili pak "nacionalnoj istini". Historičar svojom "naučnom moralnošću" "daleko prevazilazi ograničenosti koje nameće pristrasnost".^[18]

Pristrasnost koja je ranije podrazumijevala zastupanje interesa pojedinih vladara ili plemićkih porodica, danas proizilazi iz političkog opredjeljenja historičara i pristupa predmetu istraživanja s pozicija normi "svoje" nacije ili ideologije.

Bitna karakteristika takve historiografije je nepostojanje težnje za historijskom istinom. Neki se čak pozivaju na nju, ali bez namjere da je postignu. Tako organizatori Međunarodnog naučnog skupa održanog u Beogradu u decembru 1994. godine, u uvodnom izlaganju o motivima, ciljevima i pristupu u organizovanju ovog skupa navode da je motiv "naučno interesovanje za prošlost BiH", a u pristupu navode načelo "povratak istorijskim izvorima i kritički proverenim činjenicama, u duhu onog poznatog principa Leopolda Rankea da je dužnost istoričara da događaje i pojave opiše onako kako su se dogodile".^[19]

Uvodničar dalje navodi da je teško povući crtu između prošlosti i sadašnjosti, te da prošlošću historijska nauka hoće da razumije i objasni sadašnjost, odnosno da je poznavanje prošlosti neobično važno za objektivni i pouzdan sud i zaključuje da "unositi svetlost naučne istine u događanje prošlosti znači služiti sadašnjosti". U cilju postizanja takve "naučne istine" preporučuje se historičarima da posvete više pažnje problemima kolektivne psihologije, mentalnog života pojedinaca i nacionalnih grupa, kako je to već u literaturi uradio Ivo Andrić.

O kakvom objektivnom pristupu je riječ, i o kakvoj "naučnoj istini", dovoljno je pogledati omot knjige, kao i sadržaj na kraju knjige i sve postaje jasno.^[20]

Ti i takvi historičari su duboko u svom vremenu, opterećeni dnevnim i nacionalnim potrebama i namjerama, opravdavaju političke tendencije i ideološke zahtjeve svog vremena i svoje nacije.

Međutim, i među historičarima u BiH, pored onih koji teže postizanju istinite spoznaje o historijskom zbivanju, ima i onih koji historijsku istinu poistovjećuju sa nacionalnom, odnosno

političkom istinom. Ovakva vrsta historičara ranije smatrana “tendencioznim”, a danas “angažovanim historičarima”, ustvari najviše štete nanosi svojoj naciji.

Njihove teorije su lako oborive upotrebom historijskih metoda i dosljednom primjenom istraživačkog postupka historičara, u koji je uključena i historijska sinteza.

Još je 1982. godine, na savjetovanju o historiografiji BiH, Branislav Đurđev konstatovao da je historiografiju “zapljusnuo nacionalistički talas”, te da smatra da su “nacionalistička skretanja u ovom trenutku najopasnija pojava za razvitak naše istorijske nauke i za njenu ulogu u društvu”.^[21] Kao da je nagovijestio kakvu ulogu će odigrati historičari okupljeni oko SANU, u događajima koji će uslijediti deset godina kasnije.

Historija jeste “kći svog vremena” i duboko je povezana sa savremenim tokovima, ali uz objektivan pristup i dosljednu primjenu historijskih metoda moguće je doseći historijsku istinu. Historijska metoda je zatvoren sistem pravila, odnosno faza u istraživačkom postupku, kojim historijska nauka nastoji spoznati istinu o predmetu svog istraživanja. Slijedeći ih, historičar nužno postiže istinitu spoznaju. Dakle, u procesu historijskog istraživanja historičar mora ovladati naučnim standardima kako bi stekao što solidnije znanje o predmetu istraživanja. Ali to nije dovoljno. On u isto vrijeme mora težiti ka objektivnosti i distancirati se od ideoloških kretanja u vremenu u kojem istražuje. Politizirana historiografija ne može biti naučna.

“Politizirajuća istoriografija se po pravilu služi siromašnim izrazom, ponavlja politički opšta mesta, a može biti i primitivno okićena okoštalom retorikom, naime zvučnim frazama i praskavim rečenicama bez pravog sadržaja”.^[22] Zaključci koje nudi takva historiografija najčešće nemaju uporište u izvorima. Takvi nedostaci u metodu ne mogu dovesti do historijske istine.

Sadašnjost uveliko određuje smjer historijskog istraživanja i od nje ovisi historijska spoznaja i historičar. Međutim, suština problema nije u subjektivnom stavu historičara i uticaju sadašnjosti na njega, nego je problem u pristrasnosti, odnosno njegovoj “naučnoj moralnosti”.

Historičar koji je pristrasan ne rješava probleme u okviru struke, nego pod uticajem politike, odnosno ideologije kojoj pripada. Objektivnost prihvata samo ukoliko odgovara njegovoj političkoj pristrasnosti. Partijska opredijeljenost ne trpi naučnost. To ne znači da se historičari ne mogu baviti politikom, ali ne smiju politizirati struku (nauku) kojom se bave. Historičar može biti pristrasan u politici, ali ne i u historiografiji.

Objektivnost je za B. Đurđeva jedan od osnovnih zahtjeva historijske nauke i ona podrazumijeva odsustvo nacionalističkog odnosa, kako prema svom, tako i prema drugim narodima. Objektivnost se po njemu može postići u ocjeni prošlosti samo ako historija istupa kao nauka.^[23]

“Usvajanje načela objektivnosti znači i moralno opredjeljivanje saglasno činjenici da je istina kao takva (i naspram svakoj političkoj, pa i nacionalnoj istini) viša, pa i moralno viša kategorija” što je izuzetno važno za mogućnost uspješnog istraživanja.^[24] Moralni princip mora da uđe u historiografiju. Prvi i osnovni moralni princip jeste da historičar bude pošten kao naučnik.^[25] Njemu struka postavlja stručne zahtjeve, da radi na osnovu izvora i njihove kritike, historijskim metodama. Traganje za historijskom spoznajom kao stalno približavanje historijskoj istini je obaveza svakog historičara. Historijska spoznaja je suštinski i moralno vezana za istinitost.

Koliko god je bitan objektivan pristup historičara, u istraživačkom postupku je važno dosljedno provođenje svih faza istraživačkog postupka. Istraživač koji naučno traži istinu, korišćenjem i dosljednom kritikom izvora, odnosno provođenjem svih faza istraživačkog postupka, potvrđuje svoju nepristrasnost. Činjenica je, međutim, da se određeni broj historičara zadovoljava provođenjem prvih faza u istraživačkom postupku, a fazu složenog dobivanja historijske istine metodom *historijske sinteze*, često zanemaruje.

Kod tih historičara kao istraživača, metodološki postupak se ustvari završavao verifikacijom podatka iz izvora, kao utvrđenom historijskom činjenicom. Daljnji, složeniji postupak dobivanja historijske istine na bazi utvrđenih historijskih činjenica nisu uzimali u obzir.

Postavljanje historijske sinteze kao naučnog cilja od istraživača zahtijeva veće poznavanje problematike, ne samo u okviru historijske nauke, nego i nauka koje joj služe kao pomoćne nauke.[26] U nemogućnosti da sintezom obuhvate određene historijske pojave i procese, neki historičari danas pribjegavaju interdisciplinarnosti, ali ne u smislu da se historijskom metodom koriste rezultati drugih nauka, nego unošenjem rezultata tih nauka dobivenih na osnovu njihovih metoda, bez zauzimanja kritičkog stava prema tim rezultatima.

Bitan preduslov za postizanje historijske istine o predmetu istraživanja je dosljedno provođenje cjelokupnog historijskog postupka s utvrđenim metodološkim pristupom i fazama istraživačkog rada u koji mora biti uključena i historijska sinteza, odnosno interpretacija rezultata istraživanja.

Problem sinteze kao metoda u historiji u francuskoj historiografiji je postavljen još u XIX stoljeću. Š. Senjobos vezuje sintezu sa konkretnim metodama uopštavanja, ali u mnogo čemu nedosljedno. Pod uticajem Anri Bera francuska historiografija je razvila dalje konkretne metode uopštavanja i pitanje "historijske sinteze" sa namjerom da ona postane stvarna metoda uopštavanja i da kao sociološki prilaz karakteriše historijsku nauku.

U Engleskoj i Njemačkoj tzv. historija društva se definiše kao koncept sinteze, tj. orijentacije ka što obuhvatnijoj analizi historijskih događaja. Za teoretičare postmoderne cilj istraživanja ne može biti sinteza, odnosno šire obuhvatanje historijskih procesa, nego znanje o mrvicama, isječcima iz historije.

U radu historičara sinteza, međutim, nije samo metod kada se ostaje na stručnom nivou, nego i metod kojim se pristupa naučnom objašnjenju historije. Da bi sinteza bila na naučnom nivou, ona mora biti povezana sa analizom, "eruditskom" po Beru, a po mišljenju Đurđeva, ekonomskom i sociološkom analizom historijske strane koja se ispituje. Pored toga, da bi sinteza bila na naučnom nivou, po Đurđevu, ona mora biti povezana i sa prirodno-historijskim tumačenjem pojedinih strana života u prošlosti.[27] Analizom se istražuje struktura historijske činjenice, a sinteza povezuje bitne dijelove historijske činjenice u historijskom izvještaju.

Po mišljenju S. Đurović upravo zbog problema vezanih za historijsku sintezu historiografija je 80-tih godina na južnoslavenskim prostorima došla u ćorsokak, a to se po njoj desilo iz dva razloga. Prvi razlog je vraćanje historičara na političke teme, a drugi je nepostojanje u nauci mehanizama za primjenjivanje sinteze u praktičnom radu historičara, odnosno problem sinteze, po mišljenju Đurovićke se postavljao samo teorijski, ne i praktično.[28]

Ovakve konstatacije su neprihvatljive, jer se ne radi o problemu praktične primjene sinteze kao metodu u historiji, niti o vraćanju historičara na političke teme, (ovo je upravo period kada se pod uticajima evropske historiografije historičari počinju baviti temama iz svakodnevnog života ljudi, antropološkim temama i sl.). Osnovni razlog je svakako taj što je tih godina historiografiju "zapljusnuo nacionalistički talas", pa se sintezi kao metodu u historiji pristupalo sa pozicija ideologije, odnosno nacionalne, a ne historijske istine. Međutim, to nije "bolest" 80-tih godina, ona ima korijene koji sežu daleko dublje, a prisutna je i danas. Da historičari tada nisu bili spremni za pisanje sintetske historije BiH najbolje govori pokušaj pisanja *Istorije naroda i narodnosti BiH*, pokrenut kao projekat u okviru ANUBiH još 1968. godine, koji je rezultirao objavljivanjem pojedinačnih priloga autora u dva toma, prvi posvećen srednjem vijeku i drugi u kojem su objedinjeni svi ostali radovi.[29]

Za Alojza Benca problem je bio u pogrešnom pristupu sveobuhvatnoj sintezi koju je po njemu teško napisati kada je riječ o historiji BiH, jer ona "nije imala državni kontinuitet i drugo, zato što u njoj žive tri naroda.[30]

Po mišljenju Branislava Đurđeva, u pisanju *Istorije naroda i narodnosti BiH* ogleda se isto što i u pisanju *Istorije naroda Jugoslavije*. [31] Problem je čini se bio u pristupu pojedinih autora s pozicija "političke", odnosno "nacionalne", a ne sa pozicija historijske istine. Naime, posao je povjeren i historičarima čije priloge nalazimo u Zborniku radova sa "naučnog skupa" održanog u Beogradu 1994. godine, a nekih i u poglavlju koje nosi naziv *BiH i ostale srpske zemlje*. Pa kako je

takav autor mogao pristupiti izradi sintetske historije jedne zemlje čiji historijski razvoj sagledava sa pozicija svoje nacionalne istine.

Postavljanjem sinteze kao naučnog cilja, sinteze u koju je uključena i analiza, sinteze oslobođene pristrasnosti, može se postići spoznaja historijske istine.

Među istraživačima koji se bave historijom BiH ima i onih koji imaju namjeru da postignu historijsku istinu, ali kod njih izostaje historijska metoda koja omogućava da se ona i ostvari. Radi se ustvari o općoj pojavi u historiografiji BiH danas, da se uz profesionalne historičare, historijom bave politolozi, sociolozi, geografi, arheolozi, orijentalisti i dr. Svi oni vladaju naučnim metodama svoje nauke, ali ne i metodama historijske nauke.

U svojoj diskusiji na Savjetovanju o historiografiji BiH održanom 1982.godine, A. Benac je govorio upravo o tome. On je konstatovao da ovim savjetovanjem nije obuhvaćeno izučavanje prahistorijskog i antičkog doba, “mada nema sumnje da ti periodi spadaju u istoriju naše zemlje. Pa ipak, mislim da je to s pravom učinjeno, pošto se ovim periodom bavi arheologija, koja se služi drugim metodama”.[\[32\]](#)

Historijska nauka je dužna da spozna istinu, a historičar koji traga za historijskom spoznajom i koji je nosilac historijskog mišljenja, je taj koji treba da otkrije historijsku istinu. “Od istoričara-naučnika se očekuje (on je to i dužan) da svojim sposobnostima, učenošću, uverenjima, odanošću struci, pouzdanim vladanjem metodom, svojim karakterom i moralnošću postiže najviši mogući nezavisni naučni rezultat.”[\[33\]](#) Nažalost, danas uz historičare koji na ovakav način pristupaju historiji BiH, imamo i one kojima je nacionalna, odnosno ideološka istina, važnija od historijske istine.

S u m m a r y

THE IDEA OF TRUTH THROUGHOUT OF HISTORY-THE HISTORICAL TRUTH AS A QUESTION OF MORAL TRUTH

The idea of truth throughout the history was comprehended in different ways. At the classical time that what was considered as a truth was written, while in the Middle Ages, the truth depended on the religious belief or the social position of the author, because he was close to the events, he was ascribed to write truth beforehand.

The strivings of the humanist to present the events truthfully originated from the time of erudition at the beginning of the scholarly approach to the historical issue.

The rationalists' comprehension to achieve the historical truth based on sources, put it into effect. For the positivists in the authenticity of documents the complete truth is also found, but the historian should only trace the events. In some of the historical schools and the contemporary

historiography courses the idea of truth has been different in comprehension, according the theorists of the moderna, there is not one but the concurrent truths.

To confirm the historical truth is closely related the question of objectivity, subjectivity and partiality. Objectivity is a principle to achieve the truth. History is the "child of its time", the present time determines the historical researches direction a great deal, but with a scholarly approach and faithful apply of historical methods, disregarding the historian's subjective standpoint, the historical truth can be achieved. The historical method is a closed system of rules, namely, the phasis in the researching procedure, when the historian comes to the notion of truth on the subject of his researches. the scholar, who is partial, cannot solve the problems within the profession, but he does it influenced by the politics, namely the ideology he belongs to. It does not mean, he cannot be involved in the politics, but he dare not be politicized in the profession (scholarly work) he is engaged in. The historian might be partial in politics, but not in history. With the "scholarly moral" overcomes the frames imposed by partiality. The researcher, who strives scholarly to the truth, his impartiality is confirmed by the use of methods in history.

The problem to achieve the historical truth is, first of all, the question to comprehend the historical notion. To search the notion, as a constant nearing to the historical truth is an obligation for every historian, because the historical notion is in essence morally related to truth. The historical science has an obligation to recognize the truth, while the scholar who searches for the historical notion and the carrier of the historical thinking, is the certain person who should reveal the historical truth. Nowadays, unfortunately, along the historians, whose approach to the researches in history, is to reveal the historical truth in this way, there are also those scholars who identify the "national", namely, the "ideologic" truth with the historical truth.

-
- 1 M.Gross, *Suvremena historiografija, Korjeni, postignuća, traganja*, Zagreb 1996,102.
  - 2 Ibidem,128.
  - 3 B. Đurđev, *Diskusija na Savjetovanju o istoriografiji BiH (1945-1982)*, Posebna izdanja ANUBiH, knj.LXXV, ODN, knj.12, Sarajevo 1983, 125.
  - 4 M.Gross, *Poznanstvenjenje hrvatske historiografije u XIX stoljeću, Suvremena historiografija*, 174.
  - 5 Ibidem, 175.
  - 6 Ibidem,185.
  - 7 D. Pavličević, *O metodološkim nazorima Vjekoslava Klaića*, HZ, 41, Zagreb 1988, 281-297.
  - 8 Dr. Kosta Milutinović, *Studije iz srpske i hrvatske istoriografije*, Matica srpska, Novi Sad 1986, 25. Predstavnikom te stare tradicionalne škole smatra se Jaša Tomić, koji je historiju smatrao pomoćnim sredstvom nacionalne propagande, s osloncem na narodna predanja i pjesme. Ovaj romantičarski pravac Ruvarac je pokušao istisnuti iz srpske historiografije.
  - 9 Slavoljub Bošnjak (Ivan Frano Jukić), *Zemljopis i poviestnica Bosne*, Zagreb,1831; V. Klaić, *Povjest Bosne do propasti kraljevstva*, Zagreb 1882.
  - 10 A. Mitrović, *Raspravljanje sa Klio*, Svjetlost, Sarajevo, 1991, 29.
  - 11 K. Milutinović, Ibidem, 61.
  - 12 Vl. Ćorović, *Istorija Jugoslavije*, Beograd 1933; Isti, *Historija Bosne I*, Beograd 1940. U isto vrijeme izlazi i *Napretkova Povjest hrvatskih zemalja BiH*, Sarajevo 1942. Ponovljena izdanja: V. Klaić, *Povjest Bosne*, Svjetlost, Sarajevo 1990 ; Vl.Ćorović, *Historija Bosne*, Sarajevo, te *Napretkova povjest BiH*, Sarajevo 1991, i 1998. godine, nude mogućnost revaloriziranja ovih sinteza o Bosni.
  - 13 *Istorija naroda Jugoslavije,I*, Beograd 1953, 232, 233, 236.
  - 14 N.Klaić, *Srednjovjekovna Bosna*, Zagreb 1994, 27.
  - 15 I. Goldsein, *Nada Klaić- borac za povijesnu istinu*, Ibidem, 268.
  - 16 M. Gross, Ibidem, 322.
  - 17 M. Gross, *Historijska znanost, Razvoj, oblik, smjerovi*, Zagreb 1976, 43.

- 18 A. Mitrović, *Raspravljajanje sa Klio*, 194.
- 19 S. Terzić, *Reč na otvaranju skupa, Bosna i Hercegovina od srednjeg veka do novijeg vremena*, Zbornik radova Instituta za istoriju SANU, knj.12, Beograd 1995, 6.
- 20 Omot čini detalj karte J. Šafarika iz 1842. godine i tekst koji objašnjava da je “Šafarik celu BiH označio kao srpsku zemlju”, dok je jedno od poglavlja zbornika naslovljeno kao “BIH i ostale srpske zemlje”.
- 21 B. Đurđev, *Diskusija na Savjetovanju o istoriografiji BiH (1945-1982)*, 125.
- 22 A. Mitrović, *Ibidem*, 122.
- 23 B. Đurđev, *Diskusija na Savjetovanju o istoriografiji BiH*, 126.
- 24 A. Mitrović, *Ibidem*, 194.
- 25 B. Đurđev, *O angažovanosti istorijske nauke, Metodologija savremene istorije*, Institut za savremenu istoriju, Beograd 1987, str.222.
- 26 B. Hrabak, *Interpretacija istorijskih podataka kao faza tradicionalnog istorijskog metoda, Metodologija savremene historije* (Saopštenja sa Okruglog stola održanog 17 i 18 decembra 1985. godine u Beogradu), Posebna izdanja Instituta za savremenu istoriju, Beograd 1987, 20.
- 27 B. Đurđev, *Sinteza kao metod u historiji*, Radovi ANUBiH, knj. XXXII, ODN, knj. 11, Sarajevo 1967, 5-51.
- 28 S. Đurović, *Osnovni tokovi razvoja istoriografije 20. veka u Jugoslaviji, Metodologija savremene historije*, Beograd 1987, 53.
- 29 *Prilozi za istoriju BiH I, Društvo i privreda srednjovjekovne bosanske države*, Posebna izdanja ANUBiH, knj. LXXIX, ODN, knj. 17, Sarajevo 1987; *Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine II*, Posebna izdanja ANUBiH, knj. LXXIX, ODN, knj. 18, Sarajevo 1987.
- 30 A. Benac, *Diskusija, Savjetovanje o istoriografiji BiH (1945-1982)*, Posebna izdanja ANUBiH, knj. LXV, ODN, knj. 12, Sarajevo 1983, 123.
- 31 B. Đurđev, *Diskusija na savjetovanju o istoriografiji BiH*, 125.
- 32 A. Benac, *Diskusija na Savjetovanju o istoriografiji BiH (1945 – 1982)*, 123.
- 33 A. Mitrović, *Ibidem*, 181.

http://iis.unsa.ba/prilozi/29/29_vesna_museta.htm